

MEHMET ÂKİF'İN ESERLERİNDE RUSYA VE RUSLAR

*Selahattin ÇİTÇİ**

ÖZET

19. yüzyılda Rus Çarlarının yürüttüğü Panslavist-emperyalist politikalarından ve uzun süren Osmanlı-Rus Savaşlarından dolayı Mehmet Âkif'in Ruslara bakışı olumsuzdur. Âkif'in şiirlerinde genellikle Osmanlı Devleti'nin yıkılış döneminde sahipsiz kalan Orta Asya, Kafkasya ve Balkan milletlerinin Ruslardan çektiği sıkıntılar ve acılar dile getirilir. Fakat Âkif, bunları dile getirirken Rus halkına düşmanlık beslememiş, sadece Rus devletinin o zaman yürüttüğü politikalara karşı çıkmıştır. Hayatı boyunca hakkaniyeti kendisine en önemli şiar edinen Âkif, her fırsatta Rus edebiyatına ve sanatına olan hayranlığını da ifade etmiştir. Rus ressam Feldman ve Yahudi asıllı Rus piyanist Leopold Godowsky ve son günlerinde ona bakan hastabakıcı Mari Mançenko Âkif'in sevdiği ve saygı duyduğu Ruslardır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Âkif, Rusya, Şiir.

RUSSIA AND RUSSIAN PEOPLES IN MEHMET ÂKİF'S WORKS

ABSTRACT

Mehmet Âkif's view to Russians is negative because of Panslavist-emperyalist policies that carried out by Russian Tsars and the long-term Ottoman Russian Wars in 19th century. The Central Asia, Caucasia and Balkan nations of problems and sorrows that suffered from Russians, have been expressed usually in the falling period of Ottoman State's in Âkif's poems. But expressing these, Âkif did not become an enemy of Russian peoples. He only opposed to Russian State's policy in that time. Âkif who adopts (appropriates) "justice" as the most important principle during his life, has expressed his admiration to Russian literature and art in any case. Âkif

* Harkov National Pedagogical University, selahattincitci@gmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

loved and respected Russian painters Feldman, Jewish origin Russian pianist Leopold Godowsky and Mari Mençenko that looked after himself at the last days of his life.

Key Words: Mehmet Âkif, Russia, Poem.

Tarihi kökleri 1492'ye kadar uzanan Türk-Rus ilişkileri, tarih boyunca siyasî, askerî, iktisadî ve kültürel alanda inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Özellikle 19. Yüzyılda meydana gelen Osmanlı-Rus savaşları, her iki ülke halklarını derinden etkilemiş, savaşın yol açtığı acılar ve göçler uzun yıllar hatıralardan silinmemiştir. 19. yüzyıldaki Türk-Rus rekabeti, Rusya'nın bölgeye yayılma, Osmanlı Devleti'nin ise topraklarını muhafaza etme ve emperyal devletlere, özellikle Rusya'ya, kaptırmama politikası üzerinde cereyan ediyordu. Rusya'nın I. Petro'dan beri takip ettiği Boğaz'lara ve sıcak denizlere inme siyaseti, Rus Çarı I. Nikola'nın "Hasta Adam" olarak nitelediği Osmanlı Devleti'ni parçalamak için Ortodoksların hamiliğine soyunması, Panslavist ve emperyalist ideallerle Balkanlara ve Uzak Doğu'ya yayılmak istemesi Türk halkının kafasındaki Rus imajını olumsuz etkilemiştir. Aynı şekilde Osmanlı Devleti'nin Orta Asya halkları, Kırım-Kazan Tatarları ve Kafkaslarla yakın ilişkiler kurması ve Balkanlardaki Slav halklar üzerindeki 400 yıllık egemenliği de Rus halkının kafasındaki Türk algısını olumsuz etkilemiştir. Karşılıklı olarak gelişen bu olumsuz bakış açısı ve öteki algısı, sadece politik sahada kalmamış yazarların, şairlerin ilmî, edebî ve fikrî eserlerine de yansımıştır. Devrin sosyopolitik şartlarından dolayı İstiklal şairi Mehmet Âkif'in Ruslara bakışı ile Dostoyevski'nin Türklere bakışı benzer şekilde olumsuzdur.

Rusya'nın Kafkasya ve Balkanlarda Panslavizm idealiyle en etkili olduğu yıllarda Balkan kökenli bir ailenin çocuğu olarak İstanbul'da doğan Mehmet Âkif (1873), Osmanlı-Rus savaşlarını bizatihi yaşamıştır. Rusya'nın Türk-İslâm dünyasındaki emellerine yakından şahit olan Âkif, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda 4-5 yaşlarındadır ve kafasındaki ilk Rus imajı bu savaşın tesirleriyle şekillenmiştir. Rusların İstanbul'a ilerleyişini, Kafkas ve Balkan muhaceretini ve savaşın tahribatını çok yakından görmüştür. Ayastefanos'a (Yeşilköy) kadar gelen Rus ordusunun ölen Rus

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

askerlerin anısına 1895'te inşa ettiği abide herkes gibi Âkif'i de derinden etkilemiştir.¹

Mehmet Âkif'in şiirlerinde Rusya kuzeyin büyük, zalim, muhteris ve emperyal bir devletidir. Âkif'in Ruslara bakışında Rus çarlarının Panslavist politikalarının büyük tesiri vardır. 1860'lardan sonra Rus halkı ve aydınları arasında hızla yayılmaya başlayan Panslavizm, zamanla Rus Çarlarının politikalarını etkilemiş ve Çarın Rusya Türklerine ve Müslümanlarına karşı daha sert ve emperyal davranmasına neden olmuştur. Rusya'nın Orta Asya ve Kafkaslardaki yayılcı politikası, Rusya Müslümanlarının kültürel asimilasyona karşı kendi kimlik ve kültürlerini koruma reflekslerini geliştirmiştir. 1905 İhtilali'nden sonra başta Kazan Türkleri (Tatarlar) ve Azeriler olmak üzere Rusya Müslümanları arasında milli şuur gelişmeye başlamıştır. Rusya Müslümanları, Çarlık Rusya'sının sansürüne rağmen pek çok dergi ve gazete çıkarmışlardır. Kırımlı İsmail Gaspıralı'nın başlattığı "usul-i cedid" hareketi neticesinde yeni mektepler ve medreseler açılmış ve buna bağlı olarak okuma yazma oranı yükselmiştir. Rus mekteplerinde (gimnazyum) ve İstanbul, Beyrut, Mısır gibi yerlerde tahsil görenlerin sayısı artmıştır. Rusya Müslümanlarında bağımsızlık duygusunun gelişmesine paralel olarak modernleşme hareketleri de başlamıştır.² Rusya Müslümanlarının dil ve kültürlerini koruma ve geliştirme çabası olarak başlayan bu çalışmalar Osmanlı aydınları tarafından da desteklenmiştir. Mehmet Âkif, bu hareketi takdir eder ve diğer Müslümanlara örnek gösterir.

Mehmet Âkif'in *Safahat*'ta Ruslardan en fazla bahsettiği bölüm *Süleymaniye Kürsüsü*'nde kitabıdır. Ocak-Ağustos 1912 tarihlerinde *Sebilürreşad* mecmuasında yayımlanan bu kitapta, Sibiryalı meşhur seyyah Abdürreşid İbrahim'in ağzından Türk - İslâm dünyasının ve Rusya Müslümanlarının acı durumu ve hâl çareleri anlatılır. II. Meşrutiyet'in ilanından önce büyük ümitlerle pay-i tahtı İslâm'a (İstanbul) gelen Abdürreşid İbrahim, gördüğü manzara karşısında bin bir ümitsizlik içinde Rusya'ya geri döner. Burada da

¹ Rus mimar Bozarov tarafından tasarlanan ve 1894'te inşa edilen Ayastefanos Abidesi, 1878'deki Rus zaferini simgeleyen bir anıt özelliği taşıyordu. I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Rusya'yla savaşa girilmesi üzerine 14 Kasım 1914'te bu anıt yıkılır. "Osmanlılar için yenilginin tartılmaz ve ölçülmez bir çapa ulaştığı 93 Harbi. Rus ve Moskof kelimesi onda her çocukta olduğu gibi en vahşi, en barbar bir imaj olmuş, yaralı asker, kan, sönen ocak, batan saadet, kaybolan, giden ve geri dönmeyen baba, sabreden anne, boşaltılan şehir, göç, göç, göç... gibi acı çizgiler yığını bir dünyanın sancılarını doğurmuştur." Sezai Karakoç, *Mehmet Âkif, Diriliş yay.*, 7 Baskı, İstanbul Aralık 1996, s.10-11.

² Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yay., Ankara 1970, s.413-414.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Rusya Müslümanlarının çok şiddetli bir baskı altında olduklarını, zulüm ve işkencelere maruz kaldıklarını görür.

Yazık ey millet-i merhume! Dedikten sonra;
 Atladım Rusya'ya gitmekte olan bir vapura.
 O zaman Rusya'da hâkimdi yaman bir tazyik...
 Zulmü sevdirmek için var mı ya bir başka tarik?
 Düşünen her kafanın mutlak ezilmektir sonu!
 Medeni Avrupa, bilmem, niye görmezdi bunu?
 Süngü, kurşun gibi kestirme ölümlerle ölen;
 Yâhud işkenceler altında ecelsiz gömülen:
 Ne soluk var, ne ışık var, ne otur var, ne durak,
 İki üç yüz kulaç altında zemînin, çıplak
 Aç, susuz işletilen kanları donmuş canlar,
 Size milyonla desem, fazlası yok, eksigi var!
 Bilmiyorlar ki bu şiddetlerin olmaz hükmü:
 Göz yılar önce, fakat sonra kanıksar ölümü.
 Sanıyorlar, kafa kesmekle, beyin ezmekle,
 Fikr-i hürriyet ölür. Hey gidi şaşkın hazele!
 Daha kuvvetleniyor kanla sulanmış toprak:
 Ekilen gövdelerin hepsi yarın fişkıracak!
 Hangi masumun olur hûnu bu dünyada heder?
 Yoksa kanun-ı ilahiye de yırtar mı beşer?³

Âkif'in şiirlerinde Ruslardan ziyade Rusya Türkleri vardır. Âkif, şiirlerinde Rusya Türklerinin en önemli ismi olan Abdürreşid İbrahim'in faaliyetlerine büyük bir yer ayırır.⁴ Abdürreşid İbrahim buradaki Müslümanlar için önce gizlice bir matbaa kurarak gazete çıkarır. Gazete o kadar ilgi uyandırır ki altı ay sonra matbaanın adı her tarafta duyulur ve Müslüman halk uyanmaya başlar. Zenginler paralarını vererek mektep ve medrese yaptırırlar, bu sayede halkın çoğu okuma yazma öğrenir. Tatarlar arasında okuma yazma oranı % 60 iken Ruslarda bu rakam daha düşüktür.

Tatarların yüzde bugün altmışı hakkıyla okur;

Rusların halbuki nisbetleri gayet dündür.⁵

³ Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, M. Ertuğrul Düzdağ (Haz.), Çağrı yay., 6. Baskı, İstanbul 2008, s.152-153.

⁴ Abdürreşid İbrahim, Rusya Müslümanlarının çocuklarını Medine ve İstanbul'a getirterek daha iyi eğitim almalarını sağlamıştır. Rusya'nın çeşitli bölgelerinden eğitim için İstanbul'a talebe getirilmesi Rus hükümetini rahatsız etmiş, bu talebe akınına sıkı bir denetim getirilmiş ve Abdürreşid İbrahim Rus hükümeti tarafından ülkeyi terk etmeye zorlanmıştır. İsmail Türkoğlu, *Sibiryalı Meşhur Seyyah Abdürreşid İbrahim*, Türkiye Diyanet Vakfı yay., Ankara 1997, s.17, 140.

⁵ Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, s.154.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/3 Summer 2010*

Rusya Türkleri çocuklarını iyi tahsil yapsınlar diye Avrupa'ya da gönderirler. Avrupa'ya gidenlerin çok azı hariç öğrencilerin hepsi gayet iyi tahsil yaparak ülkelerine dönerler ve "usul-i cedit" üzere öğretim yapan modern okullar açarlar.⁶ Avrupa'dan züppe olarak dönen birkaç kişi ise hali ıslah etmek için Rusya'da olduğu gibi dini ve ahlakı kaldırmak gerektiğinden bahsederler.

Bir selamet yolu varmış... O da neymiş: Mutlak,
Dini kökten kazımak, sonra, evet, Ruslaşmak!
O zaman iş bitecekmış... O zaman kızlarımız,
Şu, tutundukları gayet kaba, pek manasız
Örtüden sıyrılacak... Sonra da erkeklerden,
Analık ilmini tahsil edecekmış... Zaten,
Müslümanlar o sebepten bu sefalette imiş:
Ki kadın "sosyete" bilmezmiş, esarete imiş!
Din için, millet için iş görecek alçağa bak:
Dini pâmâl edecek, milleti Ruslaştırıcak!
Bunu Moskof da yapar şimdi rıza gösterelim;
Başka bir marifetin varsa haber ver görelim!

.....
Sade bir fuhşumuz eksikti, evet Ruslardan...
Onu ikmâl ediverdik mi, bizimdir meydan!⁷

Abdürreşid İbrahim, yolculuğu sırasında uzun zamandır tanıdığı Osmanlı düşmanı bir Rus'la da karşılaşır. Rus, "hülyacı Tatar" dediği Abdürreşid İbrahim'e Osmanlı Devleti'nin öldüğünden ve topraklarını Bizans'ın kanunî mirasçısı (!) olan Rusya'ya bırakmak zorunda olduğundan bahseder.

Rusya'dayken beni gördükçe gelir, derdi: İmam,
Oku sen yoksa işin... Öldü sizin Hasta Adam!
Çıkmıyor varis-i meşrû'u da bizden başka...
Beni kaç kerreler ağlattı bu hınzırca şaka!⁸

⁶ Şeyh Muhammed Abduh da *Sırat-ı Müstakim*'de çıkan bir yazısında Kırım, Kafkasya, Semerkand, Buhara ve Hind Müslümanlarının ahvalini çok iyi bilmemekle birlikte rastladığı bazı gençlerin Avrupa tahsili almalarına rağmen kültürlerinden ve dinlerinden uzaklaşmadıklarını söyler. "Kendilerinden İslâm için hayr umulabilir bir halde buldum. Evet, bunlar miyanında tesadüf edebildiğim zevat tahsillerini bilad-ı garpta ikmal etmiş, fûnun-ı hazırayı hakkıyla öğrenmiş oldukları halde din-i İslâm'ın lübbüne, ruhuna öte tarafta zühd ve takva iddiasında bulunan birçoklarından daha ziyade vâkıf, daha ziyade mütemessik bulunuyorlar da dinin âdât-ı sahihasından hiçbirini terk etmek gibi bir mübalatsızlık izhar etmiyorlar. Bunlar ne güzel müteallimlerdir, Cenab-ı Hak emsalini teksir etsin." Şeyh Muhammed Abduh, "Atalet ve Mekâtib-i Resmiye Talebesi", Mehmet Âkif (Müt.), *Sırat-ı Müstakim*, c.2, S:28, 11 Safer 1327/19 Şubat 1324 (1909), s.22.

⁷ Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, s.155.

⁸ Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, s.164.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Osmanlı'yı barbar çetesi olarak gören bu Rus, Müslümanların yakında Asya'ya sürüleceğini ya da Avrupa'nın himayesinde Arap yarımadasına teb'id ve tecrit edileceğini söyleyince konuşmayı dinleyen bir Afganlı hacı dayanamaz ve Rus'un gırtlığına yapışır.⁹ II. Meşrutiyet'i müteakip tekrar büyük ümitlerle İstanbul'a gelen Abdürreşid İbrahim, gördüğü manzara karşısında yine ümitsizliğe kapılır. Osmanlı aydınlarının özellikle de ediplerinin garbın naşir-i efkârı gibi çalıştığını söyledikten ve Tefvik Fikret'in Protestanlara zangoçluk ettiğini ima ettikten sonra ebedî hasmımız olan Rusya'nın bile bu derece düşmediğini, bilakis sanat ve edebiyatta örnek alınması gerektiğini söyler. Hatta gücü yetse on yedi yaşından büyük bütün şair ve yazarları hudut dışı edip Rusya'dan edipler getirmeyi ve millet için yararlı eserler yazdırmayı düşünür.

Şimdi Allah'a söver... Sonra biraz bol para ver:
Hiç utanmaz, Protestanlara zangoçluk eder!
O benim en ebedî hasmım olan Rusya bile,
Hakkı teslim edelim! Hiç de değildir böyle.
Mütefenninleri ta keşfe kadar tırmanıyor;
Edebiyatı anıldıkça zemin çalkanıyor.

.....
Konturat akdederek Rusya'dan on on beş edip,
Getirir, yazdırırım millet için birçok eser!¹⁰

Mithat Cemal, Âkif'in Rusları hiç sevmediği halde edebiyatlarını takdir ettiğini hatta Rusya'dan İstanbul'a sanatkarlar getirmek istediğini söyler.¹¹ Gençlik devrinde yazdığı gazelleri ve bazı şarkıları gerçekçi bulmadığı için kendi eliyle imha eden Mehmet Âkif, Rus edebiyatının özellikle realist cephesine hayrandır.¹²

Hakkın Seslerinde'de Rusların kışkırtmasıyla Osmanlıya saldıran Balkan milletlerinin (Sırp, Bulgar, Yunan, Hırvat, Karadağ vb) Balkanlarda yaptıkları zulümler anlatılır ve Rusya cephe gerisindeki düşman olarak görülür.

Fatih Kürsüsünde, Rusların Hive¹³ Buhara ve Kırım'ı işgal edip Hıristiyanlaştırmaya çalıştıklarından fakat hilafetin manevî şemsiyesi sayesinde buradaki halkların Müslümanlıklarını muhafaza ettiklerinden bahsedilir.

⁹ Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, s.165-166.

¹⁰ Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, s.175.

¹¹ Mithat Cemal, *Mehmet Âkif*, Türkiye İş Bankası Kültür yay., Ankara 1990, s.222.

¹² A. Cerrahoğlu, *Bir İslâm Reformatörü Mehmet Âkif*, İstanbul Matbaası, 1964, s.30.

¹³ Buhara 1867-1868'de, Hive Hanlığı'nın başkenti olan Hive ise 1873'te Rus işgaline uğramıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Tunus'ta, Fas'ta, Cezayir'de, Çin'de, İran'da,
Cava'yla, hıttâ-i Hindî'de, belki Afgan'da
Sibiryâ, Hive, Buhara, Kırım muhitinde,
Yaşarken ehl-i salibin nüfuzu altında;
Zavallı Âlem-i İslâm eğer salibe henüz
Sarılmıyorsa, kolundan çeken: Hilafet'iniz.
Hilafet olmasa: Dünya tanassur eyleyecek...¹⁴

"Berlin Hatıraları"nda Âkif, Alman kadınına Kafkasya'da Rus esareti altında kalan ve çocukları öldürülen kadınların ıstırabını anlatır. Şair, geçmişin ilim ve irfan yatağı olan Asya'nın kuzey bölgelerinin Ruslar, güney bölgelerinin ise İngilizler tarafından işgal edildiğinden bahseder.

Bilir misin ne kadar anne var bugün, yasta
Tunus'ta, sonra Cezayir'de, sonra Kafkas'ta¹⁵

.....
Biraz da geçmeyi ister misin bizim yakaya?
Al işte bir günü matemsiz olmayan Asya!
O eski ma'bed-i irfan, o mehd-i İbrahim;
O şimdi boynu bükülmüş zavallı hâk-i yetim!
Zaman-ı rühdünü andıkça ağlasın dursun,
İkiz vesayeti altında İngiliz'le Rus'un.
Sülük benizli vâsiler ne emdiler kanını
Mecâli kalmadı artık çıkardılar canını!¹⁶

Rusların, Müslümanların köylerini basıp evlerini yaktığından, öksüz, yetim, dul demeden masum insanları kılıçtan geçirdiğinden ve Hazar havzasındaki sulha hasret insanları süngülerle harbe sürdüklerinden bahseder. Şair, Rus mezalimini tasvir edebilmek için Rusları, Roma'yı yakan ve annesini öldüren zalim kral "Neron Claudius Caesar"a benzetir hatta Rusların barbarlıkta onu bile gölgede bırakacaklarını söyler.

Şimâle doğru çıkarsan vasiyy-i sâninin,
Neron rezilini mahcûb eden, şenâ'atini
Görür de zaptedemezsin sâda-yı lâ'netini.
Ne dul bıraktı, ne öksüz o hânüman yıkıcı...
Nasıl da keskin ahâlîye karşı kör kılıcı!
Şu'ûn-ı câriyeden köy basıp, şehir yakmak...
Sefilin ordusu katil, hükümetiyse yatak!
Hazarda sulhü tehassürle yâd eden teb'a,
Sürüldü süngüler altında harbe son defa;

¹⁴ Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, s.260.

¹⁵ Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, s.310.

¹⁶ Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, s.311.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Yıkıldı arkada milyonla bî-günahın evi.
Yetim iniltisidir şimdi inlelen cevvi!¹⁷

I. Dünya Savaşı sırasında da Balkan halkları, Rus ordusu tarafından kış mevsiminde bin bir zorluk içinde gemilerle Rusya'ya tehcir edilmişlerdir.

Üzerlerinde muhâfız bölük bölük canavar
Sürüklenip karakışlarda Varna sahiline,
Sefinelerle taşınmakta Rusya dâhiline!¹⁸

Mehmet Âkif, Ruslar tarafından olmasa bile II. Meşrutiyetten sonra Rusya Müslümanları tarafından iyi tanınan bir isimdir. Eşref Edip, *Sırat-ı Müstakim*'in kısa zamanda âlem-i İslâm'ın her tarafına bilhassa Rusya'ya binlerce nüsha gönderildiğini ve oralandaki okuyuculardan mektuplar aldıklarını söyler. Âlem-i İslâm'ın bir manada kalbi olan İstanbul'da intişar eden bir gazeteye Rusya Müslümanlarının ilgi göstermesi Çarlık Rusya'sını telaşa düşürür. *Sırat-ı Müstakim*'in Rusya'ya girmemesi için bin türlü müşkülât çıkarılır, gönderilen nüshalar sahiplerine teslim edilmez ve sansür pek çok nüshayı geri çevirir. Buna rağmen Abdürreşid İbrahim, Yusuf Akçura, İsmail Gaspıralı, Ayaz İshaki, Ahmet Ağaoğlu ve Ataullah Bahaeddin gibi Rusya'daki Türk yazar, şair ve edipleri ile Âkif ve *Sırat-ı Müstakim* mecmuası arasında kuvvetli bir rabita meydana gelir. Rusya'daki Müslüman Türk aydınlarının pek çoğu İstanbul'a geldiklerinde *Sırat-ı Müstakim* idarehanesine gelirler ve Âkif'le görüşürler.¹⁹ Nihâî hedefte Rusya Müslümanlarının bağımsızlığını hedefleyen bu uyanış hareketlerinin II. Meşrutiyet'ten sonra İslâmiyet'i göz ardı eden Türkçü-Turancı bir kimliğe bürünmesi ve Türkiye'deki Türkçülük hareketlerini de etkilemesi üzerine Mehmet Âkif'in Rusya'dan gelen Türkçü aydınlarla arası açılır. Fakat Âkif'in Rusya Müslümanlarıyla ilgisi 1917 Ekim devriminden sonra bile devam eder.

Sebilürreşad'da Bolşeviklikle ve Rusya Müslümanlarının durumuyla ilgili pek çok yazı çıkar. Mesela Trabzon'dan Ahmet Hilmi adında bir okuyucu *Sebilürreşad* mecmuasına gönderdiği mektubunda Bolşeviklikle Müslümanlığın aynı olup olmadığını ve bazılarının dediği gibi Müslümanların terakki edebilmesi için Bolşevik olması mı gerektiğini Mehmet Âkif'ten sorar. Mehmet Âkif ona şöyle cevap verir:

¹⁷ Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, s.312.

¹⁸ Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, s.320.

¹⁹ Eşref Edib, *Mehmet Âkif Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, c.I, 2 Tab'ı, İstanbul 1381 (1962), s.8-10.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

“Müslümanlık başka Bolşeviklik başkadır. İkisinin bir olduğunu iddia edenler ya esasât-ı İslâmiyeyi anlamamışlar yahut Bolşevikliği tetkike lüzum görmemişlerdir. Müslümanların Bolşevik olmasına gelince bir kere buna asla lüzum yoktur. Çünkü bu mezhebi Rusya’da vücuda getiren hayatî, içtimaî, iktisadî, siyasî, ziraî, sınaî elhasıl daha birçok esbâb ve avâmil var ki hiçbiri Müslüman memleketlerinde yok. Saniyen bunların vücudu farzımuhal olarak kabul edilse bile Kuran ile hadis meydanda dururken Bolşevikliğin esasât-ı hazırasını kabule Müslümanlar için imkân tasavvur olunamaz. Bu yeni mezhebin âtide alacağı şekle gelince onun için hiçbir şey söyleyemeyiz. Zira istikbal öyle bir muammadır ki Allah’tan başkası halledemez.”^{20,}

Sebilürreşad’da Çarlık Rusya’sının İstanbul ve Osmanlı Devleti üzerindeki emellerinden bahseden yazılar çıkar. Dergi, I. Dünya Savaşı’nda Rusya tarafından zorla savaşa sokulan ve Osmanlı Devleti’ne karşı savaştırılan şimal Müslümanlarıyla yakından ilgilenir. Pek çoğu niçin savaşa geldiğini bilmeyen Müslüman esirlerin büyük bir kısmı 1917 Ekim devrimini müteakip Rusya’nın savaştan çekilmesiyle birlikte Galata rıhtımındaki vapurlarla memleketlerine gönderilirler. Zaman zaman *Sebilürreşad*’da yazıları çıkan şimal Müslümanları millet meclisi azası Ataullah Bahaeddin, Rusya’ya dönen vatandaşlarına yaptığı konuşmada onlara Rusya’da İslam’ı inkişaf ettirmelerini ve müstakil bir Türk-Tatar hükümeti kurmaları için çalışmalarını tavsiye eder.²¹ Komünistlerin özgürlükçü ve eşitlikçi sloganlarla iktidara gelmesi kısa bir dönem Rusya Müslümanları için

²⁰ Mehmet Âkif, “Bolşeviklik Müslümanlığın Aynı mıdır?”, *Sebilürreşad*, S:481, 12 Ramazan 1339/21 Mayıs 1337 (1921), s.131.

²¹ “Çarlık hâkimiyeti tahtında bulunan Rusya sizi niçin harbe sevk etti biliyor musunuz? Netice itibariyle bu harb-i umumide Çarlık Rusya’sı hesabına bir buçuk iki milyon İslam kardeşler niçin mahv ve nâbüd oldu biliyor musunuz? Bunlar hepsi şu içinde hür bir hava teneffüs etmekte bulunduğumuz, nân u nimetiyle yaşamakta bulunduğumuz Darülhilafe-i İslamiyyenin en mukaddes bir ibadetgahı olan Ayasofya Camii’nin üstündeki alemi yerinden çıkarıp atmak ve yerine haç takmak içindi. Yurtlarınızdan, evlad u iyalinizden, vatanınızdan bunun için ayrıldınız. İşte sizler bilmeyerek bu maksat uğruna harp ettiniz. Bu maksat uğruna bu kadar zahmet ve meşakkat çektiniz. Fakat elhamdülillah bugün Ayasofya Camii’nin alemi yerinde duruyor. Oraya hiçbir zaman haç takılamaz ve takılamayacaktır. Halbuki bu âmâli güden Çarlık Rusya’sı işte bu meram-ı aslisine nâil olamadan mahv olmuştur. Rusya’ya ayak attığınızda Çarlık Rusya’sının mahv olduğunu göreceksiniz. Arkadaşlar, Rusya’ya adım atınca size terettüp eden büyük bir vazife vardır. O da nedir biliyor musunuz? İdil-Volga havzasında İslam dünyasının inkişafına ve orada Türk-Tatar hükümet-i İslamiyyesi teşkiline gerek maddeten ve gerek manen sarf-ı gayret etmektir. İşte sizin en büyük vazifeniz budur. Böyle bir maksat uğruna kanınızı, canınızı fedadan çekinmeyeceğinize imanım vardır. Ataullah Bahaeddin, “İslâm-ı Üseranın Memleketlerine Avdetleri”, *Sebilürreşad*, c.15, S:373, Ekim 1334 (1918), s.174.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

umut olarak görülmüş ve Türk matbuatında özellikle de *Sebilürreşad*'da Rusya Müslümanlarının istiklaliyetiyle ilgili yazılar yayımlanmıştır.²²

Sebilürreşad'da Bolşeviklerin, Rusya Müslümanlarına yaptığı zulümleri ve baskıları anlatan yazılar da yayımlanır. Ataulah Bahaeddin, "*Rusya Müslümanları ve Bolşevikler*" adlı yazısında Rusya'da iktidara gelen Bolşeviklerin, zalim milletlerin boyunduruğu altında inleyen şark milletlerine cennetler vaad ettiklerini fakat uygulamalarının hiç de programlarındakine uymadığını söyler. Kısa zamanda Ukrayna, Finlandiya, Kırım, Türkistan ve Tatar bölgeleri işgal edilir ve her yerde akla hayale gelmedik zulümler irtikap edilir.²³

²² *Sebilürreşad*'da çıkan "Rusya'da Hareket-i İslamiye" adlı yazıda çarlık zulmünden kurtulan Rusya Müslümanlarının kendi aralarındaki kavmiyetçilik mücadelesinden vazgeçerek intibah ve faaliyete geçtiklerinden ve Rusya Müslümanlarının İslam ideali etrafında birleşmeleri gerektiğinden bahsedilir. ..., Rusya'da Hareket-i İslamiye, *Sebilürreşad*, c.16, S:396-397, 10 Cemaziyelahir 1337 / 13 Mart 1335 (1919), s.79-80. Abdurresid İbrahim de bir yazısında hürriyetin hiçbir zaman verilmediğini her milletin bunu kendi çalışmaları neticesinde aldığını, Rusya Müslümanlarının da çok sıkıntı ve işkenceler neticesinde tecrübe kazandığını ve Rusya'da meydana gelen inkilaptan yararlanıp istiklaliyetlerini kazanacaklarını söyler. Abdurresid, "Rusya'daki İnkilap ve Bu İnkilaptan Dâhili Rusya Müslümanlarının İstifadesi", *Sebilürreşad*, c.14, S:362, 9 Şevval / 18 Temmuz 1334 (1918), s.225. Eşref Edip'in "Rusya Müslümanlarının İstikbali ve Saltanat-ı Seniyyenin Bu Hususta Takip Edeceği Siyaset" adlı yazısında Komünistlerin iktidara gelmesiyle birlikte Rusya'nın savaştan çekilmesinin ve yeni hükümetin emperyalist idealler taşımasını hem Devlet-i âliyenin istikbali hem de 30 milyonluk Rusya Müslümanlarının istiklali için çok iyi bir fırsat olduğu anlatılır. "Lenin'in tesis ettiği hükümet son derece müfrit sosyalist nazariyatçılardan müteşekkil ve harp aleyhdarı olduğu için 'hürriyet-i akvam' namına idare-i kalam etti ve 'her millet kendi mukadderatını tayin ve arzu ettiği tarz-ı hükümeti intihap etmeye selahiyetdar olması' kaidelerini va'z ve kabul eyledi... Rusya baygın bir haldedir. Tehlikesi tamamen zail olmamıştır. Buna güvenerek arka üstü yatacak zaman değildir. Vazifemizi ihmal edecek olursak maazallah eskisinden daha feci bir surette mevcudiyetimiz tehlikelere düşmüş olur... bu meselede gerek ittihad-ı İslam taraftarları, gerek Turancılar ve gerek yeni moda tabire göre Türkçüler müttehiden çalışmaları lazım gelir... Akvâm-ı İslamiyenin istiklallerini kazanmak, hükûmât-ı İslamiyenin inkişafı ve servet-i tabiiyelerinin isti'marı ile medeniyette terakkilerini temin etmek ehem vezaifimizdir." Eşref Edip, yazının devamında Müslümanlara çeşitli zulümler yapmasına rağmen Bolşeviklerin, Çarlık Rusya'sından daha iyi olduğunu, bunun için Bolşevikleri yanımıza çekmemiz ve onlarla ittifaklar yapmamız gerektiğini söyler. Eşref Edip, "Rusya Müslümanlarının İstikbali ve Saltanat-ı Seniyyenin Bu Hususta Takip Edeceği Siyaset", *Sebilürreşad*, c.14, S:393, 23 Şevval 1336/1 Ağustos 1334 (1918), s.247-252.

²³ Rusya'daki Müslüman mebuslardan Sadreddin Maksudof Efendi, Rusya Duma meclisinde irad ettiği mühim nutkunda Rus hükümetinin Müslüman milletlerin lisanlarını-edebiyatlarını, muhikk adetlerini öldürdüğünü ve mekteplerini kapattığını söyler. Türkçe muallimlerinin zabıtaca tutulup hapse atıldığını, memleket haricine nefy edildiğini, Mollaların hanelerine hücum edilip evraklarının teftiş edildiğini ve yaklaşık 500 cilt kitaplarının müsadere edildiğini, ayrıca bir senede 150 Müslüman'ın

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Âkif'in meşhur *Umar mıydın?* Şiiri, Rusya Müslümanlarından Ataullah Bahaeddin'in Rusya'daki mezalimden kaçıp İstanbul'a geldikten sonra duyduğu ihtisaslardan mülhemdir. İstanbul'da selatin camilerinden birinde bayram namazı kılan Ataullah Bahaeddin çok müteahhasis olup göz yaşları döker ve *Sebilürreşad*'a "Bayramda Niçin Ağladım?" diye bir yazı gönderir. Âkif'in bu şiiri, o yazıdan mülhemdir. Şiirin başında Şimal Müslümanlarından Ataullah Bahaeddin'in "odama girdim; kapıyı kapadım; ağlamaya başladım: O gün akşama kadar İslâm'ın garipliğine, Müslümanların inhitatına ağladım, ağladım..." sözleri vardır.²⁴ Şiir baştan sona Rusya Müslümanlarının maruz kaldığı felaketleri anlatır. Âkif'e göre bu felaketler maddî ve manevi olmak üzere iki türdür. Şiirin birinci bölümünde camilerin kapatılması, ezanın yasaklanması gibi maddi felaketler, ikinci bölümünde ise Rusya Müslümanlarının dinden, ahlaktan ve faziletten uzaklaşmaları gibi manevi felaketler anlatılır.

Umar mıydın ki: Ma'bedler, ibadetler yetim olsun?

hanesinin taharri edildiğini, 70 mektebin kapatılıp muallimlerin tard edildiğini ve pek çok gazete ve derginin süresiz tatil edildiğini söyler. ..., "Rusya'da Müslümanlara Yapılan Mezalim", *Sebilürreşad*, c.1-8, S:12-194, 6 Cemaziyelahir 1330 / 10 Mayıs 1328 (1912), s.229. "Sosyalizmin üss'ül esası olan intihabât usulünü, lağv, matbuatı tatil, neşriyatı müsadere, muharrirleri tevkif, sosyalizm yolunda senelerden beri çalışan ihtiyar ve genç sosyalistleri idam, sanayi-i nefise yurtları, encümen-i maarif müesseseleri gibi büyük darülülum ve funûnları aklın kabul edemeyeceği bir suret-i vahşiyane yok etmeleri hususunda Bolşeviklerin irtikap ettikleri mezalimi, ikâ' ettikleri cinâyâtı bitaraf bir kalemlle yazmak lazım gelirse onları en doğru ve en kısa bir tarif olmak üzere "mecnunlar" diye tavsif etmek lazım geleceğine şüphem yoktur." Ataullah Bahaeddin, Bolşeviklere kızmasına rağmen yazının devamında İslam milletlerinin istiklalini ve istikbalini sosyalizmde görür ve ümidini Avrupa sosyalistlerine bağlar. Ataullah Bahaeddin, "Rusya Müslümanları ve Bolşevikler", *Sebilürreşad*, c.15, S:375, Ekim 1334 (1918), s.207. Rusya'daki komünist baskı zamanla şiddetini daha da arttırır. Lenin'in karısı Nadejda Krupskaya, yayımladığı bir tamimde Sovyet hükümetinin takip ettiği esas umdelere muvafık olmayan asarın kütüphanelerde bulundurulmamasını emreder. İçinde Kuranikerim, İncil ve Talmut'la birlikte eski filozoflara ait kitapların da bulunduğu kütüb-i memnuanın esamisini havi bir cedvel hazırlar. ..., "Rusya'da Kütüb-i Diniyenin Memnuuiyeti", *Sebilürreşad*, c.23, S:583, 2 Cemaziyelahir 1342 / 10 Kânunusani 1340 (1924), s.176. Lenin'in ölümü özgürlük adına bazı Rusya Müslümanlarını heyecanlandırırsa da Abdurreşid İbrahim, Rusya Müslümanlarının geleceği adına çok ümitli değildir. "Rusya Müslümanlarının İstikbali" adlı yazısında Lenin'in ölümüyle Rusya'nın yakında karışacağını ama Rusya Müslümanlarının özellikle de Tatarların bundan istifade edemeyeceğini söyler. Zira ona göre bu asır ilim ve kuvvet asrıdır. Her ikisi de Rusya Müslümanlarında yoktur. İlimsiz, kuvvetsiz ve lidersiz bir kitle olan Rusya Müslümanlarının özellikle Tatarların istikbali parlak görünmemektedir. Abdurreşid İbrahim, "Rusya Müslümanlarının İstikbali", *Sebilürreşad*, c.24, S:604, 9 Zilkade 1342/12 Haziran 1340 (1924), s.94-95; Abdurreşid İbrahim, "Rusya'da Müslümanların İçtimaî ve İktisadî Ahvalı", *Sebilürreşad*, c.25, S:633, 12 Cemaziyelahir 1343/8 Kânunusani 1341 (1925), s.137-138.

²⁴ Ataullah Bahaeddin, Defter-i Hatırâtımdan: Bayramda Niçin Ağladım, *Sebilürreşad*, c.15, S:372, 3 Ekim 1334 (1918), s.148-149. Eşref Edib, a.g.e., s.123.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010

Ezanlar arkasından ağlasın bir nesl-i me'yûsun?
 Umar mıydın: Cemaat bekleyip durdukça minberler,
 Dikilmiş dört direk görsün, serilmiş bir yığın mermer?
 Umar mıydın: Tavanlar yerde yatsın, rahmeden bîtâb?
 Eşiklerden yosun bitsin, örümcek bağlasın mihrâb?

.....
 Haya sıyrılmış, inmiş: Öyle yüzüzlük ki her yerde...
 Ne çirkin yüzler örtermiş meğer bir incecik perde!
 Vefâ yok, ahde hürmet hiç, emanet lafz-ı bîmedlûl;
 Yalan râic, hıyanet mültezem her yerde, hak meçhûl.
 Yürekler merhametsiz, duygular süflî, emeller hâr;
 Nazarlardan taşan mana ibadullahı istihkar.²⁵

Mehmet Âkif, şiirlerinde sadece Müslüman Türk milletlerin problemlerine yer vermez; uzun asırlar Osmanlı Devleti'yle savaş yapmış olmasına rağmen İran halkının da Rusya tarafından maruz kaldığı mezalimleri anlatır. *Acem Şahı* şiirinde Ruslarla yakın ilişkiler kuran ve İran'ı Rus istilasına açan İran Şahı Muhammed Ali'yi (1907-1909), Rusya'dan kazak getirip seyitleri (ehl-i beyti) yok ettiği ve halkına zulüm yaptığı için şiddetli bir şekilde eleştirir.

Kazak celbeyleyip tâ Rusya'dan sâdâtı çiğnettin
 Yezîd'in ruhu şâd olsun... Eminim çünkü şâd ettin!
 Şehâmet gösterip binlerce beytullâhı bastırdın;
 Şecâat arz edip birçok ricâlullahı astırdın!
 Ne Allah'tan hayâ ettin, ne peygamberden ar ettin:
 Devirdin kâbe-i ulyâ-yı dîni, hâk-sâr ettin!
 Hamâset-perverân-ı kavmi tuttun bir bir öldürdün,
 Umûmen Şark'ı ağlattın, umûmen Garb'ı güldürdün...²⁶

Şiirde geçen Acem Şahı, Kaçar hanedanından Muzafferredin Şah'ın oğlu olan Muhammed Ali Şah'tır. Muhammed Ali Şah (1872-1925), Azerbaycan valisiyken babasının ölümü üzerine 1907'de tahta çıkar. Bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve sınırlarını güvence altına alma karşılığında İran'ın kuzey ve orta kesimini Rusların, güneydoğu kesimini de İngilizlerin denetimine bırakan antlaşmalar yapar. Kamuoyunun baskısı sonucunda, Kanun-ı Esasi'yi kabul eder fakat uygulatmaz. Şah, kendisine yapılan başarısız bir suikast teşebbüsünü bahane ederek Haziran 1908'de Kazakların yardımıyla Meclis-i Şura-yı Milli'yi kapatarak binayı top ateşine tutturur.²⁷ Çok sayıda milletvekilinin ölümüne yol açan bu olayın

²⁵ Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, s.443-444.

²⁶ Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, s.73.

²⁷ Monika Gronke, *Iran: A Short History*, Markus Wiener Publishers, Princeton 2008, s.115.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/3 Summer 2010*

ardından Kuzey İran'da şaha karşı silahlı mücadeleler ve ayaklanmalar başlar. Kısa sürede iç savaşa dönüşen bu ayaklanmayı bastıramayınca, tahtını bırakarak Rusya'ya sığınmak zorunda kalır. Muhammed Ali Şah 1911'de tahtı ele geçirmek için Rusların yardımıyla İran'a girer fakat başarılı olamayarak tekrar Rusya'ya döner.²⁸ Ruslar, 1907-1909 yıllarında Muhammed Ali Şah vasıtasıyla sadece İran'ın kuzey bölgesini işgal etmekle kalmaz aynı zamanda ülkenin iç işlerine de müdahale ederler. Azerbaycan ve Tebriz'de işgale karşı çıkanları idam eder ve kendilerine yakın adamları vali tayin ederler. Mehmet Âkif'in başmuharrirliğini yaptığı *Sırat-ı Müstakim* ve *Sebilürreşad* mecmualarında Rusya'nın İran'ın üzerindeki emellerini ve faaliyetlerini eleştiren pek çok makale yayımlanır.²⁹

1917'de Bolşevik İhtilali'ni müteakip Rusya'nın savaştan çekilmesiyle birlikte yaklaşık 200 yıllık Türk - Rus rekabeti kısa bir süre de olsa yerini barışa ve karşılıklı işbirliğine bırakır. Devrimden kaçan 40000-200000 arasındaki Beyaz Ordu subayının aileleriyle birlikte Türkiye'ye iltica etmesi İstanbul halkının Rusları yakından tanımalarını sağlar. 1918-1940 arasında İstanbul'da varlıklarını hissettiren Beyaz Ruslar genellikle İstanbul'un alafrağa muhitlerine yerleşirler ve Beyoğlu, Taksim, Kadıköy, Adalarda lokanta, bar, gazino ve küçük eğlence yerleri işleterek hayatlarını kazanırlar. Bazı Rus kadınlarının yabancı okullarda öğretmenlik, hastanelerde hizmetçilik ya da hastabakıcılık yaptıkları da görülür.³⁰ Uzun yıllar Mısır'da kaldıktan sonra Haziran 1936'da hasta olarak İstanbul'a dönen Mehmet Âkif'in son günlerinde ona bakan hastabakıcı Mari Maçenko da Beyaz Rus'tur ve Âkif'in Ruslarla son teması bu kadın sayesinde. İstanbul'da kaldığı süre içinde Türkçeyi öğrenen Mari Maçenko, hastalığı sırasında Âkif'e büyük ihtimam gösterir, her türlü hizmetini yapar. Âkif'i yatağından besmeleyle kaldırıp besmeleyle yatırır. Âkif'e hayranlığından öldüğü zaman siyahlar giyinir, hıçkırığa ağlar, yüzünü açıp açıp öper ve daha sonra her Pazar mezarına

²⁸ William S. Haas, *Iran*, Oxford University Press, s.37.

²⁹ Selanik-Rumeli, "Rus Bayrağı," *Sırat-ı Müstakim*, c.7, S:176, 28 Muharrem 1330/5 Kanunusani 1327 (1912), s.321; S.M.T., Ruslar-İraniler Meşhur Bombardıman, *Sebilürreşad*, c.1-8, S:11-193, 29 Cemaziyelevvel 1330/3 Mayıs 1328 (1912), s.203-205.

³⁰ Beyaz Rusların İstanbul'daki sosyal hayatın ve eğlence kültürünün değişmesine büyük tesiri olur. Beyaz Rusların çoğu İstanbul'u köprü olarak kullanır, Fransa, Amerika ve Arjantin'e vize alanlar İstanbul'u terk ederler. Cumhuriyet hükümetinin kendilerine sağladığı imkânları iyi değerlendiren, işlerini sağlam tutup yatırım yapanlar ve Türklere evlenenler İstanbul'da kalırlar ve daha sonra hepsi TC uyruğuna geçerler. Jak Deleon, *Beyoğlu'nda Beyaz Ruslar*, Remzi Kitabevi, 2.Baskı, İstanbul 1996, s.11-15.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

giderek Kuran okutur ve rast geldiği fakire para verir.³¹ Mithat Cemal, Âkif'in odasında karşılaştığı bu Rus kadını şöyle anlatır: “Bir gün odasına girerken durdum. Karyolasının yanında bir hasta bakıcı vardı. Beyazlar giyinmiş kadın, gözümde, hastalığı arttırıyordu. “Bu Rus kadını İran Hastanesi'ndeymiş, orası kapanınca işsiz kalmış.” Zavallı Âkif, işsiz kadına, Mısır'dan, “iş” olarak gelmişti. Kadına çocuk gibi garaz oldum. Bir gün, kadın, hastanın odasından gözleri dolarak çıkıyordu. Onu birdenbire sevdim; adını sordum: “Mari Mançenko!”³²”

İstiklal şairi Mehmet Âkif, çok kuvvetli bir vatanperver ve dindar bir Müslüman olmasına karşın ırkçı ve medeniyet düşmanı değildir. *Safahat*'ta frenk illeti olarak gördüğü ırkçılığı yerden yere vurur. Milli kültürü ve dini duyguları kaybetmemek şartıyla Avrupa medeniyetinin değerlerinin alınması gerektiğini savunur. Bu açıdan bakıldığında Âkif'i salt bir Rus veya salt bir Avrupa düşmanı olarak görmek mümkün değildir. Âkif, Rus insanına değil, Rus hükümetlerinin Osmanlı Devleti'ni parçalama siyasetine ve faaliyetlerine düşmandır. Eğer Rus kültürüne ve Rus insanına düşman olsaydı Rus edebiyatını ve musikisini sevip takdir etmezdi. İyiye, güzele, hakikate ve sanata âşık olan Âkif, gerçek değerlerde din ve milliyet ayrılığına inanmamıştır. Şerif Muhiddin'in Çamlıca'daki köşkünde keman virtüözü Macar Charles Berger'i hayranlıkla dinlediği gibi Hayfes'i de Moskof Yahudisi olarak görmez. Hatta bir aralık İstanbul'a gelip Şerif Muhiddin'e misafir olan Yahudi asıllı Rus piyanist Leopold Godowsky'yi dinleyemediği için hayıflanır ve onun sanatkârlığının diğer sanatkârlardan ne farkı olduğunu merak eder.³³ Mehmet Âkif, “*Sanatkâr*” şiirinde Godowsky'yi musiki sanatının belli başlı devlerinden biri ve “deha-yı sanat” olarak görür. Şerif Muhiddin'in Amerika'da verdiği konseri izleyen piyanist Godowsky, Şerif Muhiddin'in ud çalışına hayran kalır ve onu takdir eder.

Bugünkü konseri hayretle dinleyen kafalar,
-Ki sanatın yaşayan belli başlı devleridir-
Ne manzaraydı: Nihayet eğildiler bir bir!
Zaman zaman kopan alkışların içinde, hele
Godowsky'nin seni tebrik edip de hürmetle;

³¹ M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmet Âkif Mısır Hayatı ve Kur'an Meali*, Şule yay., İstanbul Ocak 2005, s.131; Mithat Cemal, a.g.e., s.154.

³² Mithat Cemal, a.g.e., s.151.

³³ M. Emin Erişirgil, *Mehmet Âkif İslâmcı Bir Şairin Romanı*, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1956, s.73-75.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

“Emir! O kudrete eş varsa, nerde bilmiyorum,
Ne muhteşem çalılıyorsun! Seninle mağrurum.
Bütün senaların üstündesin, bugün” demesi,³⁴

Âkif, şiirde Godowsky'nin sanatkarlığını eleştirmenin mümkün olmadığını, büyük musikişinasın sanat dehası ile ruh asaletini nefsinde cem ettiğini söyler.

Fakat, Godowski'yi layık değildi hırpalamak.
Bırak, uzaklara hâkim dehâ-yı san'atini,
Görür yakındakiler ruhunun asâletini.³⁵

Âkif, kendisinin yağlı boya portresini yapan Rus ressam Feldman'ı da takdir eder. Şerif Muhiddin'in Çamlıca'daki köşkünde portreyi gördüğünde beğendiğini ifade etmek maksadıyla “Moskof beni iyi oturtmuş” der. Feldman o köşkte Abdülhak Hâmid'in de yağlı boya resmini yapmıştır ve daha sonra Âkif'in resmiyle beraber onu da Amerika'ya götürmüştür.³⁶

Sonuç

Mehmet Âkif, her şair gibi aşkı ve heyecanı yüksek olan bir şairdir. Uzun yıllar devam eden Osmanlı-Rus Savaşları, devrin sosyopolitik şartları ve Rusya'nın 19.-20. Yüzyıldaki Panslavist politikasından dolayı Mehmet Âkif'in Rus siyasetine bakışı olumsuzdur. Âkif'in şiirlerinde Rusya kuzeyin büyük, zalim, muhteris ve emperyal bir devletidir. Rus devlet adamlarının ve çarların Osmanlı Devleti üzerinde besledikleri menfi emellere karşı çıkan ama Rus halkına karşı düşmanlık duyguları taşımayan Âkif, tam bir Müslümanca yaklaşımla düşmanlıkta bile ifrata kaçmaz. Rusya'dan toprak talebinde bulunmaz, Kafkasya ve Orta Asya Türklüğü için emperyal düşünceler taşımaz. Gerektiğinde Rus edebiyatını ve sanatkârlarını takdir etmesini bilecek kadar da insaf sahibidir. Âkif'in eserleri dikkatli bir gözle incelendiğinde onun din ve milliyet mutaassıbı olmadığı bilakis barış, sevgi, kardeşlik, çalışma ve kalkınma taraftarı olduğu görülür.

³⁴ Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, s.500.

³⁵ Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, s.501.

³⁶ Mithat Cemal, a.g.e., s.156.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

KAYNAKÇA

- ..., “Rusya’da Hareket-i İslamiye”, **Sebilürreşad**, c.16, S:396-397, 10 Cemaziyelahir 1337 / 13 Mart 1335 (1919), 79-80 s.
- ..., “Rusya’da Kütüb-i Diniyyenin Memnuiyyeti”, **Sebilürreşad**, c.23, S:583, 2 Cemaziyelahir 1342 / 10 Kânunusani 1340 (1924), 176 s.
- ..., “Rusya’da Müslümanlara Yapılan Mezalim”, **Sebilürreşad**, c.1-8, S:12-194, 6 Cemaziyelahir 1330 / 10 Mayıs 1328 (1912), 229 s.
- ..., Mehmet Âkif, Bolşeviklik Müslümanlığın Aynı mıdır?, **Sebilürreşad**, S:481, 12 Ramazan 1339/21 Mayıs 1337 (1921), 131 s.
- ABDUH, Şeyh Muhammed, “Atalet ve Mekâtib-i Resmîye Talebesi”, Mehmet Âkif (Müt.), **Sırat-ı Müstakim**, c.2, S:28, 11 Safer 1327/19 Şubat 1324 (1909), 22 s.
- ABDURREŞİD İbrahim, “Rusya Müslümanlarının İstikbalı”, **Sebilürreşad**, c.24, S:604, 9 Zilkade 1342/12 Haziran 1340 (1924), 94-95 s.
- ABDURREŞİD İbrahim, “Rusya’da Müslümanların İçtimaî ve İktisadî Ahvalı”, **Sebilürreşad**, c.25, S:633, 12 Cemaziyelahir 1343/8 Kânunusani 1341 (1925), 137-138 s.
- ABDURREŞİD, “Rusya’daki İnkılap ve Bu İnkılapın Dâhili Rusya Müslümanlarının İstifadesi”, **Sebilürreşad**, c.14, S:362, 9 Şevval 1336/ 18 Temmuz 1334 (1918), 225 s.
- BAHAEDDİN, Ataullah, “Defter-i Hatırâtımdan: Bayramda Niçin Ağladım”, **Sebilürreşad**, c.15, S:372, 3 Ekim 1334 (1918), 148-149 s.
- BAHAEDDİN, Ataullah, “İslam-ı Üseranın Memleketlerine Avdetleri”, **Sebilürreşad**, c.15, S:373, Ekim 1334 (1918), 174-175 s.
- BAHAEDDİN, Ataullah, “Rusya Müslümanları ve Bolşevikler”, **Sebilürreşad**, c.15, S:375, Ekim 1334 (1918), 206-208 s.
- CERRAHOĞLU, A., *Bir İslâm Reformatörü Mehmet Âkif*, İstanbul Matbaası, 1964, 110 s.
- DELEON, Jak, *Beyoğlu’nda Beyaz Ruslar*, Remzi Kitabevi, 2.Baskı, İstanbul 1996, 239 s.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

- DÜZDAĞ, M. Ertuğrul, *Mehmet Âkif Mısır Hayatı ve Kur'ân Meali*, Şule yay., 2. Baskı, İstanbul Ocak 2005, 351 s.
- ERİŞİRGİL, Mehmet Emin, *Mehmet Âkif: İslâmcı Bir Şairin Romanı*, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1956, c.I-IV, 504 s.
- ERSOY, Mehmet Âkif, *Safahat*, M. Ertuğrul Düzdağ (Haz.), Çağrı yay., 6. Baskı, İstanbul 2008, 637 s.
- Eşref Edib, *Mehmet Âkif Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, c.I, 2 Tab'ı, İstanbul 1381(1962), 400 s.
- Eşrep Edip, "Rusya Müslümanlarının İstikbali ve Saltanat-ı Seniyyenin Bu Hususta Takip Edeceği Siyaset", **Sebilürreşad**, c.14, S:393, 23 Şevval 1336/1 Ağustos 1334 (1918), 247-252 s.
- GRONKE, Monika, *Iran: A Short History*, Markus Wiener Publishers, Princeton 2008, 152 p.
- HAAS, William S., *Iran*, Oxford University Press, 273 p.
- KARAKOÇ, Sezai, *Mehmet Âkif*, Diriliş yay., 7 Baskı, İstanbul Aralık 1996, 79 s.
- KURAT, Akdes Nimet, *Türkiye ve Rusya*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yay., Ankara 1970, 755 s.
- Mithat Cemal, *Mehmet Âkif*, Türkiye İş Bankası Kültür yay., Ankara 1990, 384 s.
- S.M.T., "Ruslar-İranîler Meşhur Bombardıman", **Sebilürreşad**, c.1-8, S:11-193, 29 Cemaziyelevvel 1330/3 Mayıs 1328 (1912), 203-205 s.
- Selanik-Rumeli, "Rus Bayrağı", **Sırat-ı Müstakim**, c.7, S:176, 28 Muharrem 1330/5 Kânunusani 1327 (1912), 321 s.
- TÜRKOĞLU, İsmail, *Sibiryalı Meşhur Seyyah Abdürreşid İbrahim*, Türkiye Diyanet Vakfı yay., Ankara 1997, 172 s.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*